

Norskfaget i videregående opplæring – morsmålsfag og fremmedspråk

Dag Fjæstad

Med skolereformen Kunnskapsløftet som kom i 2006, forsvant faget norsk som andrespråk (NOA) i norsk grunnopplæring. Da hadde det siden 1982 vært mulig å ta eksamen etter alternativ fagplan i norsk i videregående opplæring, og fra Mønsterplanen av 1987 (M 87) ble innført, hadde det vært en egen plan for norsk som andrespråk i grunnskolen. Men selv om det ikke kom noen ny læreplan i norsk som andrespråk i 2006, har det siden 2010 eksistert en såkalt overgangsordning i videregående opplæring som har sikret elever med kort botid i Norge rett til å gå opp til en egen tilpasset eksamen selv om de har blitt standpunktvurdert etter den ordinære norskplanen. Sommeren 2014 ble en egen læreplan i norsk for elever i videregående opplæring med kort botid i Norge midlertidig fastsatt. Denne kan brukes på Vg1 og Vg2 i skoleåret 2014–2015, og de elevene som får opplæring etter den midlertidig fastsatte læreplanen, er garantert at de kan få opplæring og sluttvurdering etter denne læreplanen resten av videregående skole.¹

Det har vært ulike oppfatninger om skolefaget norsk som andrespråk, og faget har blitt karakterisert som alt fra en hengemyr som noen elever blir tvunget ut i og sittende fast i bare de har et utenlandsklingende navn, til et fag som må finnes i skolen dersom elever med kort botid i Norge skal kunne lykkes i det norske skolesystemet. I denne artikkelen gis noe av bakgrunnen for at norsk som andrespråk ble et skolefag, hvordan faget fungerte i skolen, hva som skjedde da faget forsvant og hvordan dagens læreplansituasjon oppfattes. I tillegg skisseres mulige løsninger for elever i videregående opplæring med kort botid i Norge og svake norskkunnskaper.

Bakgrunn

I Norge, som i flere andre europeiske land, økte behovet for arbeidskraft mot slutten av 1960-tallet og utover 1970-tallet. Det førte til økt arbeidsinnvandring bl.a. fra Asia og Nord-Afrika. I 1975 innførte Stortinget innvandringsstopp for å begrense arbeidsinnvandringen, men man ønsket ikke å hindre den familiegjenforeningen som fulgte arbeidsinnvandringen. Fra 1980-tallet fram til i dag har det kommet flyktninger og asylsøkere fra urolige områder både i Afrika, Asia, Sør-Amerika og Europa, og i de siste årene har vi opplevet økt arbeidsinnvandring fra EØS-området.

De endringene som skjedde i befolkningssammensetningen i Norge fra 1970-tallet, førte til at det oppsto behov for nye former for norskopplæring i skolen. Da det begynte å komme større grupper med arbeidsinnvandrerne rundt 1970, så man behov for å tilby de som kom kortere norskkurs. Familiegjenforeningen som fulgte og det at det etter hvert kom et større antall familier som flyktninger eller asylsøkere, gjorde det nødvendig å gjøre tiltak for at barn og unge som kom til Norge, skulle få en norskopplæring som ville sette dem i stand til å klare seg i utdanningssystemet. Å gi ekstra særskilt norskopplæring var ikke nok. I tillegg trengte de nyankomne elevene en opplæring i norskfaget som var tilpasset dem. Løsningen ble at norsk som andrespråk for språklige minoriteter ble et eget skolefag, og fra 1987 hadde altså faget en egen fagplan og en egen vurderingsordning både i grunnskolen og i den videregående skolen - og det var likestilt det ordinære førstespråksfaget

¹ Se artikkelen «Læreplan i norsk for elever i vgo med kort botid i Norge», <http://www.udir.no/Lareplaner/Finn-lareplan/endringer/Midlertidig-fastsatt-lareplan-i-norsk/>

norsk. Fagplanen i norsk som andrespråk hadde et sterkere språklæringsperspektiv enn det ordinære norskfaget, men den var noe mindre omfattende. Bl.a. skulle elevene som fulgte den, lese mindre eldre litteratur, og kunnskapskravene i forhold til norrønt språk og norske målføre var sterkt redusert. Likevel kan man si at planen et godt stykke på vei speilet den ordinære norskplanen på innholdssiden.

Utover på 80-tallet ble det også utviklet fagplaner for ulike morsmål, og i den videregående skolen kunne mange elever ta sitt morsmål som B- eller C-språk. I Mønsterplan for grunnskolen (M87) ble det for første gang utformet særskilte målsettinger for opplæringen for språklige minoriteter, og det ble et siktemål at elevene skulle få utviklet både sitt morsmål og norsk, slik at de blir funksjonelt tospråklige. I NOU 1995:12 *Opplæring i et flerkulturelt Norge* ble målsettingene begrunnet:

Oppøving og utvikling av språket som tankeverktøy er lettest å få til på barnets morsmål, fordi en her kan bygge på de muntlige språkferdighetene og på hverdagsbegreper direkte knyttet til barnas egen erfaringsverden. Når begreper først er lært og forstått på morsmålet, kan de legges til grunn for senere begrepslæring på andrespråket. (---) Opplæring i et andrespråk (norsk) skjer best og mest effektivt når barnet også får opplæring i sitt morsmål.²

Utover på 2000-tallet endret fokuset seg gradvis, og det ble uttalt tydeligere at særskilt opplæring i norsk skulle være det viktigste virkemidlet for å sikre at elever skulle kunne følge den ordinære opplæringen i skolen. Morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring ble sett på som sekundære hjelpemiddel i norskopplæringen, og noe som var hensiktsmessig å bruke i en overgangsfase. I Ot.prp. nr. 55 (2003-2004) skrev departementet at

særskild opplæring i norsk (vil) bli det fremste verkemiddelet for at minoritetsspråklege elevar skal tileigne seg tilstrekkeleg dugleik i norsk til å kunne følgje den vanlege opplæringa i skolen, og dermed for god integrering i det norske samfunn.³

Samtidig med at morsmålets betydning ble nedtonet, skjøt diskusjonen rundt skolefaget norsk som andrespråk fart. Utdannings- og forskningsdepartementet satte i april 2005 ned en arbeidsgruppe for å vurdere helheten i framtidens norskfag, og mandatet gruppa fikk var å

.. vurdere helheten i fremtidens norskfag, blant annet i lys av de utfordringer faget står overfor i det flerkulturelle samfunnet, og i lys av de erfaringer som oppnås gjennom forskning, forsøks- og utviklingsarbeid.⁴

Utvalget anbefalte en viss samordning av de ulike læreplanene i norsk⁵, men de konkluderte likevel med at norsk som andrespråk var et nødvendig fag for noen elever, og at det derfor måtte leve videre som skolefag. I delrapporten fra 2005 ble det slått fast at

For mange elevar vil NOA (norsk som andrespråk) vere ein overgang, men det er ikkje realistisk at det vil gjelde alle, verken på kort eller lang sikt. For nykommarar må det viktigaste målet vere å gi den hjelp og motivasjon som er nødvendig for å klare seg i

² NOU 1995:12: 44

³ Ot.prp. nr. 55 (2003-2004): 15

⁴ Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): 3

⁵ Gruppa vurderte også læreplanene i norsk for elever med samisk som førstespråk og norsk for elever med tegnspråk som førstespråk

samfunnet etter skolen – ikkje å transportere dei raskast moglege inn i det felles norskfaget.⁶

Anbefalingen fra utvalget ble ikke fulgt opp i Kunnskapsløftet.

Skolefaget norsk som andrespråk settes under press

Skolefaget Norsk som andrespråk ble kritisert fra flere hold etter årtusenskiftet, og ankepunktene var ulike. Det ble bl.a. framholdt at det ikke fantes faste nasjonale kriterier for hvem som skulle følge faget, og at praksisen varierte til og med fra skole til skole. Noen elever ble også værende i faget, og det kunne vises til eksempler på elever som fulgte undervisningen i norsk som andrespråk lenger enn nødvendig; noen gjennom hele grunnskolen og deretter den videregående skolen. Enkelte trakk fram at økonomi kunne medvirke til at noen skoler ikke var så opptatt av å få elever over på ordinær læreplan i norsk. Det ga økonomisk uttelling å ha elever som fikk opplæring i faget norsk som andrespråk, og ekstramidlene kunne gi skolene mulighet til å redusere gruppestørrelsen, særlig i norskfaget. Likevel konkluderte man i 2006 med at det ikke var grunnlag for å hevde at det fantes elever som ble holdt i særskilt norskopplæring lenger enn nødvendig pga økonomiske motiver.⁷ Lødding (2003) trakk inn et annet aspekt, og viste til at det kunne se ut som om det var

... tendenser til at det fremfor alt er elever med svake skoleprestasjoner som rekrutteres til faget norsk som andrespråk. Vi har sett at rekrutteringen til dette faget ikke bare styres av antall år minoritetsspråklige elever har vært i norsk grunnskole, men i stor grad av deres skoleprestasjoner.⁸

Andre hevdet at skolefaget norsk som andrespråk kunne virke segregerende, og i Løddings rapport *Frafall blant minoritetsspråklige* ga drøyt halvparten av informantene uttrykk for at de følte seg utenfor sosialt.⁹ Enkelte gikk enda lenger og mente å kunne bevise at elever havnet i NOA -klasser på bakgrunn av utseende og navn, og ikke språkkunnskaper. Med utgangspunkt i det vurderte Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) å politianmelde kommuner for diskriminering.¹⁰

I 2006 kom Rambøll Management med rapporten *Evaluering av praktiseringen av norsk som andrespråk for språklige minoriteter i grunnskolen*, og denne rapporten fikk stor betydning for hva som senere skjedde med skolefaget norsk som andrespråk både i grunnskolen og videregående opplæring. Rapporten stilte spørsmål om kartleggingen som ble gjort før elevene fikk et vedtak som særskilt språkopplæring var god nok, og om det var gode nok rutiner for fatting av enkeltvedtak rundt i kommunene. Videre slo den fast at de færreste lærere som underviste i særskilt norsk i grunnskole hadde særskilt kompetanse til dette, at organiseringen av den særskilte norskopplæringen varierte sterkt rundt i landet og at det i liten grad foregikk pedagogisk utviklingsarbeid innenfor faget i de kommunene som ble undersøkt. I tillegg ble det konkludert med at det jevnt over manglet systemer for å måle resultatene av den særskilte norskopplæringen og at elever ble holdt i den for lenge. Det siste ble forklart med at

utilstrekkelig utnyttelse av ressursene, utilstrekkelig lærerkompetanse og utilstrekkelige kartleggingsrutiner til sammen kan være faktorer som gjør at opplæringen i særskilt norsk

⁶ Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): 33

⁷ Rambøll Management 2006: 65

⁸ Lødding 2003: 57-58

⁹ Lødding 2003: 57-58

¹⁰ Se bla a Utrop 13.02.2006 (<http://www.utrop.no/9240>)

ikke er god nok til å imøtekomme den enkelte elevs behov og dermed utgjør årsaken til at elever blir i særskilt norsk lenger enn nødvendig.¹¹

Kritikken som var kommet fram, påvirket det som skjedde videre i Kunnskapsløftet.

Kunnskapsminister Øystein Djupedal ga Utdanningsdirektoratet i oppdrag å utarbeide en ny læreplan som, ifølge departementet, skulle styrke norskopplæringen for minoritetsspråklige elever og medvirke til bedre integrering ved at minoritetsspråklige elever ikke fikk særskilt norskundervisning lenger enn nødvendig.¹² Videre fikk Utdanningsdirektoratet i oppdrag å utvikle et kartleggingsverktøy og veileder for å bidra til å sikre en mer helhetlig praktisering av særskilt norskopplæring i kommunene.

Det at ulike grupper har ulike behov, og at faget norsk som andrespråk kunne være et viktig fag for noen, ble i liten grad berørt i offentlige dokumenter. Bl.a. Lødding (2003) var inne på dette og fikk fram at det var et skille mellom elever med kort og lang botid i Norge.

Vi ser en klar tendens til at de elevene som hadde kort fartstid i norsk grunnskole, uttrykker større enighet i utsagn om at norsk som andrespråk var et smart valg. Det samme gjelder oppfatningene om at de foretok et selvstendig valg. Begge disse to typene vurderinger av valget ser ut til å bli mindre uttalt med økende antall år i norsk grunnskole, (---) En nærliggende, mer overordnet tolkning av respondentenes synspunkter, er at når norskkunnskapene er dårlige på grunn av kort oppholdstid i Norge eller fartstid i norsk grunnskole, vil det være smart å velge norsk som andrespråk. Etter hvert som norskkunnskapene blir bedre, er det ikke lenger smart å velge norsk som andrespråk.¹³

Da skolefaget norsk som andrespråk forsvant og ble erstattet med faget grunnleggende norsk, skilte man heller ikke mellom grunnskole og videregående opplæring. Det var bare forholdene i grunnskolen som var gjennomgått av forskere, men norsk som andrespråk forsvant i begge skoleslagene. Førte det til positive endringer? Vektleggingen av å kartlegge elever mer systematisk var et kvalitetssikringstiltak som kunne bidra til at flere fikk den opplæringen i norsk som de hadde behov for, men ellers er det vanskelig å se at det å erstatte en læreplan med en annen kunne bidra til at noen av de sentrale problemene som var påpekt bl.a. i Rambølls rapport fikk sin løsning. Uansett læreplan ville behovet for pedagogisk utviklingsarbeid og kompetansehevingstiltak være til stede, og kommunene kunne ha forbedret sine rutiner uavhengig av læreplan. Men på ett plan innebar innføringen av skolefaget grunnleggende norsk et klart skille: Den presset fram at alle elever i videregående opplæring måtte gå over på morsmålsplanen i norsk og få standpunktvurdering, og i utgangspunktet også eksamen, etter den dersom de skulle få et vitnemål etter avsluttet opplæring.

Læreplanen i grunnleggende norsk og overgangsordningen

Læreplanen i grunnleggende norsk er en overgangsplan for elever med kort botid i Norge, og den skal bare nyttes til elevene kan følge den ordinære læreplanen i norsk og i opplæringen i andre fag på norsk. Det skal derfor ikke gis vurdering med karakter. Den er del av læreplanverket for Kunnskapsløftet, men den skiller seg fra de andre planene der ved at den er nivåbasert og aldersuavhengig. Planen i grunnleggende norsk er utarbeidet i tråd med føringene i det europeiske rammeverket for språklæring (Common European Framework of Reference for Languages), og

¹¹ Rambøll Management 2006: 65

¹² Se omtalen av Rambøll Managements evaluering av praktiseringen av norsk som andrespråk for språklige minoriteter i grunnskolen på Utdanningsdirektoratets hjemmesider.

(<http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/Rapporter/Ramboll/Norsk-som-andresprak-for-spraklige-minoriteter-i-grunnskolen-2006/>)

¹³ Lødding 2003: 52

kompetansemålene er gruppert etter nivåer og ikke etter årstrinn. Den har likevel ikke kompetansemål på avansert nivå pga at den er en overgangsplan.

Tabell 1 Forholdet mellom det europeiske rammeverket og læreplanen i grunnleggende norsk

	Elementært nivå		Selvstendig nivå		Avansert nivå	
Det europeiske rammeverket	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Læreplan i grunnleggende norsk	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3		Mangler i læreplanen	

Det at det ikke gis vurdering med karakterer, får ulik konsekvens for elever i grunnskolen og elever i videregående opplæring. Utdanningsdirektoratet har, med henvisning til "Veiledning - språkkompetanse i grunnleggende norsk" slått fast at

For elever som starter i norsk skole sent på ungdomstrinnet, kan det derfor bli vanskelig å dokumentere sluttkompetanse i norsk etter 10. årstrinn. Disse elevene må da søkes inn i videregående opplæring uten formell vurdering i norsk. Manglende karakter skal likevel ikke være noe hinder for inntak i videregående opplæring.¹⁴

Annerledes er situasjonen for elever i videregående opplæring. I et brev fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet datert 1.7.2009 sto det at

Ut fra nåværende regelverk er det ikke grunnlag for å si at det skal stilles andre og lempeligere krav til minoritetsspråklige elever i faget norsk for å få studiekompetanse enn de krav som stilles til norskspråklige.

Videre i brevet ble det presisert at

Minoritetsspråklige elever må vurderes etter den ordinære læreplanen i norsk for å få vitnemål med generell studiekompetanse.

Elever som ikke oppnår en bestått vurdering i norsk etter den ordinære læreplanen i norsk, får ikke vitnemål fra videregående opplæring med generell studiekompetanse. Den dokumentasjonen fra videregående opplæring som disse personene har krav på, blir da et kompetansebevis.

At alle elever i videregående opplæring, uansett botid i Norge, måtte gå opp til eksamen og få sluttvurdering etter morsmålsplanen i norsk for å få vitnemål, skapte uro. Fra mange hold ble det påpekt at elever med kort botid ville få problemer, og i januar 2010 ble det klart at det ville komme en overgangsordning. Utdanningsdirektoratet informerte da om at

Læreplan i faget norsk som andrespråk for språklige minoriteter (NOA-planen) ble ikke videreført i Kunnskapsløftet. I Kunnskapsløftet må alle elever som skal ha generell studiekompetanse, avlegge eksamen etter ordinær læreplan i norsk. Det har vært en treårig overgangsordning for eksamen etter NOA-planen. Siste eksamen for ordinære elever i faget ble gjennomført høsten 2009.

¹⁴ Se Utdanningsdirektoratets «Veileder: Regelverk knyttet til minoritetsspråklige elevers og voksnes opplæringssituasjon» (<http://www.udir.no/Regelverk/Tolkning-av-regelverket/Elever-med-sarskilte-behov/Minoritetsspraklige/Regelverk-knyttet-til-minoritetsspraklige-elevers-og-voksnes-opplaringssituasjon/>)

På grunnlag av flere henvendelser og det pågående arbeidet i Østberg-utvalget, der blant annet løsninger for minoritetsspråklige med kort botid i landet skal behandles, er det besluttet å forlenge overgangsordningen for eksamen i norsk som andrespråk for språklige minoriteter, slik at også elever kan få mulighet til å ta eksamen etter denne læreplanen. Forlengelse av denne overgangsordningen gjelder foreløpig for 2010, i påvente av at det utredes og etableres en langsiktig ordning for elevgruppen.¹⁵

Det har tatt tid å komme fram til en langsiktig ordning, og overgangsordningen har blitt forlenget hvert år, sist til 2015. Overgangsordningen er en dispensasjonsordning som bare gjelder skriftlig eksamen, og den er ment som en midlertidig hjelp for elever med kort botid i Norge som ikke har tilegnet seg tilstrekkelig språk- og kulturkompetanse i norsk til å avlegge skriftlig eksamen etter den ordinære læreplanen i norsk. Kort botid i Norge er å forstå som inntil 6 års botid når eksamen avlegges, men botidsregelen kan fravikes for elever som har enkeltvedtak om særskilt språkopplæring etter Opplæringsloven § 3-12. De har rett til å avlegge skriftlig eksamen etter overgangsordningen uansett botidens lengde.

Men selv om elevene med kort botid får gå opp til en egen eksamen med egne vurderingskriterier, skal de ha standpunkt karakterer og eventuelt muntlig eksamen etter den ordinære læreplanen i norsk, og eksamen i overgangsordningen skal bygge på kompetansemålene i den ordinære planen. Mange tilbakemeldinger viser at dette oppleves som komplisert både av elever og lærere, og det meldes om ulik praksis fra ulike skoler.

At det er nødvendig med en egen ordning innenfor norskfaget for elever med kort botid, var konklusjonen i en evaluering av norskeksamener i NOR1211 (norsk hovedmål), NOR1212 (norsk sidemål) og NOR1049 (overgangsordningen) som Rambøll i samarbeid med Skrivesenteret foretok våren 2010 på oppdrag for Utdanningsdirektoratet. Skrivesenteret sto for den faglige vurderingen av eksamen, og de kom fram til følgende etter å ha vurdert et større utvalg eksamenssvar i overgangsordningen:

Elever med minoritetsspråklig bakgrunn med kort botid i Norge kan ikke uten videre gå opp til ordinær eksamen. Vi antar at noe over 20 % (av de som var opp etter overgangsordningen) kunne bestått ved en ordinær eksamen.¹⁶

Det at elever må over på ordinær læreplan i norsk for å få vitnemål, har fått konsekvenser for bruken av læreplanen i grunnleggende norsk i videregående opplæring. I samband med en tilleggsrapportering bestilt av Utdanningsdirektoratet om implementeringen av læreplanen i grunnleggende norsk, gjorde NAFO en undersøkelse i mai 2011. Tilbakemeldinger fra lærere og skoleledere på 22 videregående skoler i 17 fylker samt tre fylkeskommuner peker i samme retning som andre undersøkelser som er gjort om bruken av planen. 10 av de 22 skolene (45,5 %) NAFO innhentet opplysninger fra, brukte planen, mens 12 av dem ikke gjorde det (54,5 %). Skolene som hadde unnlatt å ta planen i bruk, forklarte det med at den ikke er en kompetansegivende plan med vurdering med karakterer, men en aldersuavhengig overgangsplan. De var opptatt av at elevene måtte følge en læreplan som gir dem rett til å få vitnemål, eller eventuelt fagbrev, ved avsluttet opplæring. En lærer på en skole med bare studieforberedende tilbud sa følgende om hvorfor skolen hun jobbet på ikke brukte planen:

¹⁵ Fra brev publisert på Utdanningsdirektoratets hjemmeside 22.1.2010

¹⁶ Rambøll Management 2010B: 54

Vi vil gjerne ha alle ut med papirer de kan bruke til noe. Vi underviser derfor etter vanlig fagplan i norsk, og gir disse elevene to timer i styrking i uka i tillegg til de vanlige norsktimene. Det går alltid bra, og det som berger oss er at de fortsatt kan ta eksamen i norsk som andrespråk.¹⁷

NAFOs undersøkelse viste også noe annet. På de videregående skolene som hadde valgt å ta i bruk læreplanen i grunnleggende norsk, viste det seg nesten gjennomgående at synet på hvorvidt planen er hensiktsmessig å bruke, ble knyttet til trinnet den skulle brukes på. Flere lærere og skoleledere framhevet at planen bare er hensiktsmessig å bruke tidlig i opplæringen, og noen sa at det bare er på innføringskurs at planen "fungerer greit". Også fra skoleeierhold kom det fram tilsvarende synspunkter.

Det ser ut til å ha vært en tendens at skoler som bruker læreplanen i grunnleggende norsk, bare bruker den tidlig i løpet, f. eks. på Vg1. Deretter lar man elevene gå over på den ordinære planen. Overgangen er planlagt, og noen skoler legger stor vekt på å gi elevene en tilpasset utgave av lærestoffet i den ordinære norskplanen også mens de følger grunnleggende norsk på Vg1. En slik løsning blir av noen gitt en spesiell pedagogisk forklaring: Elevene det er snakk om, har kort botid og dårlige norskkunnskaper. Lar man dem følge planen i grunnleggende norsk på Vg1, slipper de å få en negativ terminkarakter som kan virke demotiverende på et tidspunkt der det skal foregå viktig språklæring. For skoler som velger å bare bruke planen tidlig i det videregående løpet, blir det uansett årstrinnet og ikke det språklige nivået elevene er på som avgjør når de bytter læreplan. Man velger å gjøre overgangen tidlig slik at man sikrer at elevene skal få med seg mest mulig av det omfattende lærestoffet i norskfaget og dermed få større mulighet til å bestå. Mange elever tenker i samme baner. De uttrykker at de vil ha en læreplan som kan bringe dem videre i utdanningssystemet, og selv fra skoler som gjør mye for å få elever til å velge læreplanen i grunnleggende norsk om de har dårlige norskkunnskaper, kommer det meldinger om at en del elever ikke vil det selv om de innstendig blir rådet til det.

De fleste videregående skoler tilbyr elever med kort botid i Norge ekstra særskilt språkopplæring, og noen bruker læreplanen i grunnleggende norsk i ekstratimene. Tabellen under bygger på undersøkelsen NAFO gjorde i mai 2011, og den illustrerer på hvilket nivå og hvordan skolene som hadde tatt i bruk læreplanen i grunnleggende norsk, brukte den.

Tabell 2 Bruk av læreplanen i grunnleggende norsk i opplæring av elever med enkeltvedtak om særskilt språkopplæring etter §3-12 i Opplæringsloven – antall skoler i prosent

Nivå	Innføringsklasse	Vg1		Vg2		Vg3	
		I alle norsktimer	I ekstra norsktimer	I alle norsktimer	I ekstra norsktimer	I alle norsktimer	I ekstra norsktimer
Skoler som bruker planen i prosent per nivå	87	20	20	10	10	0	10

¹⁷ NAFO: "Tilleggsrapportering for læreplanen i grunnleggende norsk", 28.4.2011

På skolene som bruker planen, viser det seg altså at bruken er dramatisk fallende oppover i årstrinnene. 87 % bruker den i innføringsklasser, men allerede på Vg1-nivå er bruken mer enn halvert selv om man teller med de som bruker den delvis. På Vg2-nivå halveres bruken igjen, og på Vg3 er planen bare i bruk i ekstra norsktimer.

Innenfor yrkesfaglige utdanningsprogram rapporteres det om mye av den samme skepsis både fra skoleleder-, lærer- og elevhold, og det finnes ingen indikasjoner på at planen brukes mer der. Snarere tvert imot. I en del fag med sertifiseringsordning vil man ikke få fagbrev dersom man ikke har bestått det ordinære norskfaget på Vg2-nivå. I tillegg blir det hevdet at det kan være vanskelig å få læreplass dersom man ikke har karakter i norsk. En fylkeskommune oppsummerer situasjonen slik:

Bruken av læreplanen i grunnleggende norsk på yrkesfag er problematisk. I løpet av de to årene på skole får eleven to timer pr uke med norsk. Det viser seg å være alt for kort tid og for få timer til at elevene mestrer overgang til ordinær norskplan. Grunnleggende norsk skal ikke vurderes med karakter. Dette fører til at denne elevgruppen vil få ytterligere utfordringer med å skaffe seg læreplass når søknaden ikke ledsages av et kompetansebevis med karakter i alle fag. Norskklærere i yrkesfaglige utdanningsprogram vurderer det derfor som mer hensiktsmessig at eleven følger ordinær læreplan i norsk.¹⁸

Det er altså sterke indisier på at det har utviklet seg en praksis der man velger å la elever med kort botid i Norge følge den ordinære læreplanen i norsk selv om mange ikke har kompetanse til å gjøre det, og at overgangsordningen der disse elevene kan gå opp til en egen eksamen, har fungert som en redningsplanke.

[Ny læreplan i norsk for elever i videregående opplæring med kort botid i Norge](#)

Uroen rundt norsk som andrespråk har fått konsekvenser for opplærings situasjonen til elever med kort botid i Norge. Mange skoler har vært usikre på hvordan de skal legge til rette for at elever med svake norskkunnskaper skal få en god norskopplæring. Det at skolefaget norsk som andrespråk forsvant, kan se ut til å ha svekket forståelsen for at elever som kommer til Norge med et annet morsmål enn norsk, har behov for en annen norskopplæring enn de som har norsk som morsmål – og at lærerne som skal jobbe med denne elevgruppa, trenger en spesiell kompetanse. Rapporten fra prosjektet *Helhetlig oppfølging av nyankomne elever med lite skolebakgrunn fra opprinnelseslandet – og deres opplærings situasjon* som ble initiert og finansiert av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og gjennomført av NTNU Samfunnsforskning, tar opp disse problemstillingene

Endringer i læreplaner endrer måten å tilnærme seg elevene på. Flere opplever det som svært uheldig at norsk som andrespråk er fjernet fra opplæringen. Gjennom endringene i læreplaner har fokuset på andrespråk blitt redusert, noe som har konsekvenser for antall studenter som utdanner seg innenfor norsk som andrespråk. Samlet fører dette til en klart endret opplærings situasjon for gruppa. Dagens fokus, med blant annet bruk av norskopplæring med avvik fra læreplanen, oppleves som et klart dårligere alternativ enn det tidligere norsk som andrespråk. Lærere ser et klart behov for læreplaner spesielt tilpasset elevgruppen.¹⁹

¹⁸ NAFO: "Tilleggsrapportering for læreplanen i grunnleggende norsk", 28.4.2011

¹⁹ Thorshaug og Svendsen 2014: 78-79

Våren 2009 opprettet Utdanningsdirektoratet Forum for norskfaget. Bakgrunnen for det var at «Kunnskapsdepartementet har bede Utdanningsdirektoratet om å vurdere og gi råd om på kva måte heilskapen i norskfaget best kan ivaretaast.»²⁰ Forumet skulle rapportere til Utdanningsdirektoratet om utfordringer i faget, gi råd og foreslå tiltak. I sin tilråding gikk forumet inn for en egen læreplan for elever med kort botid i Norge.

Medlemmene fra videregående skoler, voksenopplæringsinstitusjoner, høyskoler og universiteter i Forum for norskfaget er einige om at læreplansituasjonen i norsk ikkje er tilfredsstillande i den vidaregåande skolen. Dagens situasjon, der elevar med minoritetsbakgrunn må velje mellom læreplanen i grunnleggjande norsk som er ein ikkje kompetansegivande, aldersuavhengig overgangsplan, og den ordinære norskplanen, skaper eit tomrom for ei gruppe elever med kort butid i Noreg. Denne elevgruppa, elevar som kjem løpet av ungdomsskolen eller den vidaregåande skolen, treng ein særskilt kompetansegivande læreplan på vidaregåande nivå med ein eigen eksamen som er tilpassa opplæringsituasjonen deira.²¹

Hvorfor er det så viktig å ha en egen læreplan i norsk for elever med kort botid i Norge? Et moment som i liten grad har vært framme i evalueringene som ble gjort av den tidligere læreplanen i Norsk som andrespråk og i diskusjonen rundt planen, er at morsmålsplanen i Norsk forutsetter en kunnskap som en som nylig har kommet til landet ikke har. Den ordinære norskplanen krever en stor grad av innforståthet i forhold til norsk litteratur og kultur og norsk samfunnsliv generelt. En elev med kort botid har ikke den innforståtheten og står snarere i en betrakterposisjon i forhold til det norske. Dette krever en annen tilnærming til lærestoffet, og også andre vurderingskriterier enn i det ordinære norskfaget.

Elever med kort botid er i en mellomspråksfase, og det krever en stor grad av tilpasset opplæring. Det kreves et sterkere fokus på språklæring, og en annen opplæring enn det som er naturlig å gi i morsmålsfaget norsk på vidaregåande nivå. I vurderingen med karakter må kriteriene være annerledes for elever som er i en mellomspråksfase enn for elever som følger morsmålsplanen i norsk dersom de førstnevnte ikke skal komme helt til kort. For de som har kort botid, må evnen til å kommunisere være sentral i vurderingen, og enkeltstående feil f eks i formverket og preposisjonsbruk må tillegges mindre vekt enn det som er naturlig i et morsmålsfag.

En egen læreplan for elever med kort botid vil også fungere som et kvalitetssikringsverktøy. Det har blitt påvist i mange undersøkelser at langt fra alle norsklærere har kompetanse til å undervise elever som ikke har norsk som morsmål, og en egen læreplan for denne elevgruppa vil kunne gi lærere klarere holdepunkter om hvordan de bør legge opp undervisningen.

Det foreligger nå en egen læreplan i norsk for elever i vidaregåande opplæring med kort botid i Norge, og skoleåret 2014-15 er den midlertidig godkjent for bruk på Vg1 og Vg2. Elever som får opplæring etter den midlertidig fastsatte læreplanen, har blitt lovet å også kunne få opplæring og sluttvurdering etter denne planen som elever på Vg2 og Vg3.²² I alle fall foreløpig er det et absolutt krav at elevene som skal bruke den har en botid i Norge på mindre enn seks år på det tidspunktet de går opp til eksamen, og verken privatister eller voksne kan få opplæring eller gå opp til eksamen etter

²⁰ "Forum for norskfaget er oppretta", artikkel publisert på Utdanningsdirektoratets hjemmeside 24.6.2010

²¹ Forum for norskfaget 2010: 5

²² Se Utdanningsdirektoratets hjemmesider (<http://www.udir.no/Lareplaner/Finn-lareplan/endringer/Midlertidig-fastsatt-lareplan-i-norsk/>)

den midlertidig fastsatte læreplanen – noe de har kunnet i overgangsordningen. Tilbakemeldinger fra skoleledere, lærere og elever forteller at dette oppfattes som et problem, og det uttrykkes at det er viktig at både privatister og voksne kan få bruke planen – og at seksårsregelen ikke må være absolutt.

Den midlertidig fastsatte læreplanen i norsk for elever med kort botid var ute på høring sammen med de andre læreplanene i fellesfag i samband med læreplanrevisjonen i 2013, og den fikk bred tilslutning både fra ulike fagmiljøer og organisasjoner. Læreplanen er en andrespråksplan tilpasset elever med en annen språk- og kulturbakgrunn og likeverdig med den ordinære læreplanen i norsk. Den speiler den ordinære norskplanen og ligger nær opp til den når det gjelder innhold og struktur, men legger opp til at elevene skal lære mye på kort tid. Planen skiller seg fra den ordinære norskplanen ved at den har et tydeligere språklæringsperspektiv, at den tydeliggjør betydningen av å arbeide både med muntlige og skriftlige ferdigheter og at den gir ekstra støtte til å forstå norsk språk og kultur. Den trekker også inn elevenes kunnskap om eget språk og egen kultur i arbeidet med å lære norsk. Den ordinære norskplanen krever som nevnt en nærhet og innforståthet til norsk kultur som nyankomne elever ikke har. Læreplanen for elever med kort botid legger opp til at man skal lese og arbeide med både språklig og innholdsmessig egnede tekster for at elevene skal utvikle sin tekst- og kulturkompetanse. Planen legger også opp til at man kan ha et komparativt perspektiv på språk og tekst. Mange av elevene med kort botid kan ha gode kunnskaper om både sitt morsmål og morsmålets litteratur, og disse kunnskapene kan aktiviseres og virke støttende i norskundervisningen. For eksempel kan elevene finne likheter og forskjeller mellom norsk og eget morsmål i arbeidet med grammatiske særtrekk ved norsk språk, og de kan arbeide med å se ulike tekster i lys av de kulturelle referanserammene tekstene er produsert i.

Norskfaget er både et redskapsfag og et kulturfag. For elever med kort botid er det viktig at de møter et norskfag som er tilpasset deres situasjon og som kan gi dem så gode kunnskaper i muntlig og skriftlig norsk at de er i stand til å klare seg innenfor utdanningssystemet og fungere i samfunnslivet. Men norskfaget skal også bidra til noe mer. Elevene det er snakk om, kommer som nevnt med kunnskaper om sitt eget språk, sin egen kultur og sitt eget samfunn. Dette må det bygges på i opplæringen når elevene skal lære et nytt språk og bli kjent med en ny kultur og et nytt samfunn. Kunnskap om norsk kultur og litteratur er viktig for at de som kommer til Norge skal forstå det samfunnet de skal leve i. I den midlertidig fastsatte læreplanen sies det noe om dette i kapittelet «Formål med faget»:

Et hovedmål for opplæringen i norsk for elever med kort botid i Norge er språklig selvtilit, kulturforståelse og respekt for andre mennesker og kulturer. Å se norsk språk, kultur og litteratur i et historisk og internasjonalt perspektiv og i lys av egen erfaringsbakgrunn kan gi elevene større forståelse for det samfunnet de er en del av. Norsk kulturarv byr på et forråd av tekster som kan få ny og uventet betydning når perspektivene utvides. Kulturarven er slik sett en levende tradisjon som forandres og skapes på nytt, og norskfaget skal oppmuntre elevene til å bli aktive bidragsytere i denne prosessen.²³

²³ Utdanningsdirektoratet 2014: 1

Litteraturliste

- Forum for norskfaget (2010): Tema vurdering. 18-19 oktober 2010
(www.udir.no/Upload/Kalender/5/Oppsummering_norskforum_18-19112010.pdf)
- Kunnskapsdepartementet (2009) "Opplæring i norsk for språklige minoriteter". Brev
- Lødding, Berit (2003): *Frafall blant minoritetsspråklige. Om frafall og norsk som andrespråk blant minoritetsspråklige elever i overgangen fra 10. klasse til videregående opplæring*. NIFU skriftserie nr. 29/2003.
- NOU 1995: 12 *Opplæring i et flerkulturelt Norge*.
- NOU 2010: 7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*.
- Ot.prp. nr. 55 (2003-2004) *Om lov om endringer i opplæringslova og friskolelova*. Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Rambøll Management (2006): *Evaluering av praktiseringen av norsk som andrespråk for språklige minoriteter i grunnskolen*. Endelig rapport
- Rambøll Management (2010): *Evaluering av implementering av nye læreplaner i grunnleggende norsk og morsmål for språklige minoriteter*. Delrapport 2
- Rambøll Management (2010B): *Evaluering av norskeksamener våren 2010, NOR1211, NOR1212 OG NOR1049*
- Rambøll Management (2011): *Evaluering av implementering av nye læreplaner for språklige minoriteter*. Sluttrapport april 2011
- Thorshaug, Kristin og Svendsen, Stina (2014): *Helhetlig oppfølging av nyankomne elever med lite skolebakgrunn fra opprinnelseslandet – og deres opplæringssituasjon*. NTNU Samfunnsforskning
- Utdanningsdirektoratet (2014): *Læreplan i norsk for elever i vgo med kort botid i Norge (midlertidig fastsatt)*
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): *Norskfaget i det fleirkulturelle samfunnet - delrapport*.